

O‘SMIRLARDA KASB TANLASH MOTIVATSIYASINI SHAKLLANTIRISHDA PSIXOLOGIK XIZMATNING O‘RNI

Egamberdiyeva Dilfuza Abduazim qizi

Guliston Davlat Universiteti psixologiya yo'nalishi 2-bosqich magistranti.

Sirdaryo viloyati Mirzaobod tumani 6-maktab psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘smirlarda kasb tanlash motivatsiyasini shakllantirishda psixologik xizmatning o‘rni yoritiladi. Kasb tanlash jarayoni shaxs hayotidagi eng muhim qarorlardan biri bo‘lib, bu jarayon o‘smirlarning qiziqishlari, qobiliyatlari, qadriyatlari va ichki motivlari bilan bevosita bog‘liq ekanligi tahlil qilinadi. Shuningdek, kasbiy o‘zini anglash, individual xususiyatlarni aniqlash va to‘g‘ri kasbiy yo‘nalish tanlashda psixologik xizmatning diagnostik, maslahat va rivojlantiruvchi funksiyalari ochib beriladi. Maqolada o‘smirlarni kasbga yo‘naltirish jarayonida motivatsiyani shakllantirishga ta’sir etuvchi psixologik omillar hamda maktab psixologining amaliy faoliyati ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so‘zlar: kasb tanlash, motivatsiya, o‘smirlar, psixologik xizmat, kasbga yo‘naltirish, shaxs rivojlanishi, qiziqish, qobiliyat, kasbiy o‘zini anglash, ijtimoiy muhit, maktab psixologi, diagnostika, maslahat, professional orientatsiya, hayotiy maqsad.

Kirish

Jamiyat taraqqiyoti va mehnat bozorining tez o‘zgarishi yosh avloddan ongli, mustaqil va to‘g‘ri kasb tanlashni talab etmoqda. Ayniqsa, o‘smirlik davri shaxs hayotida kasbiy yo‘nalish tanlash jarayonining eng muhim bosqichi hisoblanadi. Bu davrda o‘smirlar o‘z qiziqishlari, qobiliyatlari, imkoniyatlari va kelajakdagi hayotiy

maqsadlarini anglashga harakat qiladilar. Shu sababli kasb tanlash motivatsiyasini shakllantirish dolzarb psixologik-pedagogik muammolardan biri hisoblanadi. Kasb tanlash motivatsiyasi shaxsni muayyan kasbga intilishiga undovchi ichki va tashqi psixologik omillar majmuasidir. O'smirda kuchli motivatsiya shakllangan bo'lsa, u o'z qiziqishlariga mos kasbni ongli ravishda tanlaydi, o'z ustida ishlaydi va kelajakdagi maqsadlariga erishish uchun izchil harakat qiladi. Aksincha, motivatsiya yetarli darajada shakllanmagan hollarda noto'g'ri kasb tanlash, qiziqishning pasayishi va kelajakda kasbiy qoniqmaslik holatlari yuzaga kelishi mumkin. Kasb tanlash jarayonida o'smirlarning psixologik xususiyatlari, ularning o'ziga bo'lgan ishonchi, qiziqishlari va ijtimoiy muhit katta rol o'ynaydi. Oila, maktab va tengdoshlar ta'siri kasbiy qaror qabul qilishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu bilan birga, o'smirlarning o'zini anglash darajasi va ichki motivatsiyasi ham muhim ahamiyatga ega bo'lib, bu jarayon to'g'ri yo'naltirilmasa, kasb tanlashda xatolarga olib kelishi mumkin. Shu nuqtayi nazardan, maktab psixologining kasb tanlash jarayonidagi o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. Psixolog o'quvchilarning shaxsiy xususiyatlari, qobiliyatlari va qiziqishlarini aniqlash orqali ularga mos kasbiy yo'nalishni tanlashda yordam beradi. Diagnostik testlar, suhbatlar va maslahatlar orqali o'smirlarda kasb tanlash motivatsiyasi shakllantiriladi va rivojlantiriladi. Kasbga yo'naltirish jarayonida psixologik xizmatning samarali tashkil etilishi o'smirlarning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati va hayotdan qoniqish darajasini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli ushbu mavzuni o'rganish zamonaviy ta'lim tizimida dolzarb ahamiyatga ega bo'lib, u o'smirlarning ongli kasb tanlashiga ko'maklashuvchi muhim ilmiy-amaliy yo'nalish hisoblanadi.

Asosiy qism

O'smirlik davri kasb tanlash jarayonining eng mas'uliyatli bosqichi hisoblanadi. Bu davrda shaxs o'z qiziqishlari, qobiliyatlari, qadriyatlarini va kelajakdagi hayotiy maqsadlarini aniqlashga harakat qiladi. Kasb tanlash

motivatsiyasining shakllanishi esa aynan shu ichki ehtiyojlar va tashqi ijtimoiy omillar uyg'unligi natijasida yuzaga keladi. Motivatsiya qanchalik kuchli bo'lsa, o'smir o'z kelajagini shunchalik ongli va maqsadli rejalashtira oladi. Kasb tanlash motivatsiyasi shaxsni muayyan kasbiy faoliyatga intilishga undovchi ichki psixologik kuchdir. Bu motivatsiya o'smirning qiziqishlari, ehtiyojlari, qadriyatlari va o'ziga bo'lgan ishonchi bilan chambarchas bog'liq. Masalan, o'z qobiliyatlarini yaxshi biladigan va o'ziga ishongan o'smirlar kasb tanlashda aniq maqsadga ega bo'ladilar hamda mustaqil qaror qabul qilishga intiladilar. Kasb tanlash motivatsiyasining shakllanishida o'zini anglash jarayoni muhim psixologik mexanizm hisoblanadi. O'smir o'zining kuchli va zaif tomonlarini, qiziqishlarini va moyilliklarini anglagan sari, unga mos kasbiy yo'nalishni tanlash imkoniyati kengayadi. O'zini anglash jarayoni refleksiya, ya'ni o'z xatti-harakatlarini tahlil qilish va baholash orqali rivojlanadi. Shu sababli psixologik xizmat o'smirlarni o'zini chuqurroq bilishga yo'naltirishda muhim rol o'ynaydi.

Psixologik xizmatning diagnostik funksiyasi kasb tanlash jarayonida alohida ahamiyatga ega. Maktab psixologi turli testlar, so'rovnomalar va suhbatlar orqali o'quvchilarning qiziqishlari, qobiliyatlari, temperament xususiyatlari va shaxsiy yo'nalishlarini aniqlaydi. Ushbu natijalar asosida o'smirga mos kasbiy yo'nalishlar bo'yicha tavsiyalar beriladi. Bu esa noto'g'ri kasb tanlash xavfini kamaytiradi. Maslahat berish funksiyasi ham kasb tanlash motivatsiyasini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Psixolog o'smir bilan individual suhbatlar o'tkazib, uning ichki kechinmalari, kasbga bo'lgan munosabati va kelajak haqidagi tasavvurlarini o'rganadi. Ushbu jarayonda o'smirga turli kasblarning mazmuni, talab etiladigan ko'nikmalar va imkoniyatlar haqida tushuncha beriladi. Bu esa uning ongli qaror qabul qilishiga yordam beradi. Rivojlantiruvchi psixologik ishlar kasb tanlash motivatsiyasini mustahkamlashda muhim vosita hisoblanadi. Turli treninglar, rolli o'yinlar, kasbiy yo'nalishga oid mashg'ulotlar va guruhiiy muhokamalar o'smirlarning kasblarga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Shuningdek, bu mashg'ulotlar

ularda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va qaror qabul qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi. Oila ham kasb tanlash motivatsiyasiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalarning farzandga bo'lgan munosabati, ularning qo'llab-quvvatlashi yoki bosimi o'smiring kasbiy qaroriga ijobiy yoki salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Qo'llab-quvvatlovchi va tushunuvchi oila muhitida o'smirlar o'z qobiliyatlarini erkin namoyon etadi va mustaqil qaror qabul qilishga o'rganadi. Maktab muhiti ham kasb tanlash motivatsiyasining shakllanishida muhim ahamiyatga ega. O'qituvchilarning kasblar haqida beradigan ma'lumotlari, kasbga yo'naltirish tadbirlari, ekskursiyalar va uchrashuvlar o'smirlarning kasbiy dunyoqarashini kengaytiradi. Bu esa ularning kelajak kasbiga nisbatan qiziqish va ijobiy motivatsiyani kuchaytiradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, o'smirlarda kasb tanlash motivatsiyasini shakllantirish ularning kelajakdagi kasbiy muvaffaqiyati va hayotdan qoniqish darajasini belgilovchi muhim psixologik jarayon hisoblanadi. Kasb tanlashda ongli yondashuvning shakllanishi o'smiring qiziqishlari, qobiliyatlari, qadriyatlarini hamda o'zini anglash darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kasb tanlash motivatsiyasining rivojlanishida ichki va tashqi psixologik omillar muhim rol o'ynaydi. Ichki omillarga o'ziga bo'lgan ishonch, qiziqish, intilish va shaxsiy maqsadlar kirsas, tashqi omillarga oila, maktab, tengdoshlar va ijtimoiy muhit ta'siri kiradi. Ushbu omillarning uyg'unligi o'smirda barqaror kasbiy motivatsiyaning shakllanishiga xizmat qiladi. Shuningdek, maktab psixologining diagnostik, maslahat va rivojlantiruvchi faoliyati kasb tanlash jarayonini to'g'ri yo'naltirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Psixologik xizmat o'smirlarning individual xususiyatlarini aniqlash, ularga mos kasbiy yo'nalishlarni tavsiya etish va motivatsiyasini oshirish orqali ularning ongli qaror qabul qilishiga yordam beradi. O'smirlarda kasb tanlash motivatsiyasini shakllantirishni tizimli ravishda tashkil etish ularning kelajakdagi kasbiy barqarorligi, jamiyatda o'z o'rnini topishi hamda

shaxs sifatida to'liq rivojlanishi uchun muhim shartlardan biridir. Shu sababli bu yo'nalishdagi psixologik xizmatni yanada takomillashtirish dolzarb vazifa bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Yo'ldoshev J.G'. **Ta'lim menejmenti va boshqaruv asoslari**. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2017..
2. G'oziev E.G. “Umumiy psixologiya”. – Toshkent: O'qituvchi, 2008.
3. Davletshin M.G. “Yosh davrlari va pedagogik psixologiya”. – Toshkent: O'qituvchi, 2005.
4. Rasulov A. “Maktab psixologiyasi asoslari”. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2016.
5. Ziyonet axborot-ta'lim portali materiallari: www.ziyonet.uz
6. UNESCO. “School Violence and Bullying: Global Status Report”. – Paris, 2019.
7. UNICEF. “Ending Violence in Schools: A Guide for Teachers and Psychologists”. – New York, 2018. To'xtaboyeva M. Psixologik maslahat va profilaktika ishlari. – Toshkent: Innovatsiya, 2021.